

RECENZIE

LETZOVÁ, Mária. *ŽOFIA BOSNIAKOVÁ: ŽIVOT, DIELO A ÚCTA V 17. – 19. STOROČÍ*. Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis; VEDA, 2022, 192 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.3.9>

V povedomí obyvateľov Slovenska patrí aristokratka Žofia Bosniaková (1609 – 1644), manželka palatína Františka Veselého, k známym osobnostiam uhorského raného novoveku. Recenzovaná kniha prinášajúca životopis, ako aj údaje o posmrtnej fáme a kulte dotýčajúcej predstavuje na prvý pohľad pozoruhodný titul. Súčasne však možno pripomenúť, že v rámci slovenskej historiografie vzniklo za posledné roky veľmi málo historických biografii osôb z čias raného novoveku.¹ Čitateľ má tak opäť možnosť spoznávať dejiny prostredníctvom tejto formy historiografického spracovania evidencie o minulosti. Ako uvádza samotná autorka, „*pokúsila sa o kritickú biografiu, založenú na výskume archívnych materiálov*“ (s. 177). V prvej kapitole prvej časti monografie (*Žofia Bosniaková – život a dielo*) sa venovala pôvodu rodu Bosniak a Žofiným predkom. Dôležitú skutočnosť, ktorá v kapitole plasticky vystupuje do popredia, aj keď nie je osobitne tematizovaná, predstavuje aktívne angažovanie sa šľachticov z rodu Bosniak v 16. a začiatkom 17. storočia v obrane Uhorska. Tá vypovedá nielen o dobovom politickom kontexte, ale ponúka Bosniakovcov aj ako príklad šľachticov plniacich nároky plynúce z (pôvodného) konceptu, respektíve ideálu šľachtictva a neváhajúcich riskovať aj vlastné životy.² O rodičoch Žofie Bosnia-

1 V priebehu posledných desiatich rokov ide o práce: KÓNYA, Peter. *Imrich Thököly a jeho povstanie*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2023, 257 s.; FUNDÁRKOVÁ, Anna. *Barokový aristokrat*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018. 231 s.; DUCHOŇOVÁ, Diana. *Palatín Mikuláš Esterházy: dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2017, 558 s.

2 Podľa autorky bol Tomáš Bosniak „*ochotný riskovať život a bezpečie rodiny pre dobro krajiny*“ (s. 23). Ako je uvedené vyššie, ochota bojovať vyplývala v prvom rade zo samotného faktu, že bol šľachticom. V dôsledku osmanskej hrozby teda „*nastalo obdobie bojovníkov, vojakov, ktorí preslávili svoje rody udatnosťou v zápase s tureckým nepriateľom*“ (s. 10). Vojny, ako si autorka správne uvedomuje, mohli mať negatívny dopad na vývoj jednotlivých rodov, avšak treba dodať – ako naznačuje aj citovaný text – že súčasne predstavovali pre mnohých nie záhubu, ale veľkú príležitosť. Ako to nedávno výstižne zhrnul David Richter, vojny boli tiež „*personálnym zdrojom šlechtickej spoločnosti. Válka dala možnosť vyniknúť mnoha jednotlivcom a stala sa prostriedkom k jejich majetkovému a spoločenskému vzestupu. Bohužel tento model šlechtice válečníka padl za obět novému modelu vojenství založenému na námežní pěchotě*“. RICHTER, David. *Drobná šlechta v Čechách na přelomu pozdního středověku a raného novověku: Chrudimsko*. Pardubice: Pavel Mervart, 2023, s. 54.

kovej autorka na druhej strane tvrdí, že okrem výchovy detí boli „*partnermi aj v udržiavaní, zveľad'ovaní majetku a hospodárení*“ (s. 29), čo súčasne vypovedá o primordiálnom princípe šľachty, podľa ktorého mala urodzená osoba odovzdať potomkom zdedený a získaný majetok v zveľadenej podobe.³

Druhá kapitola zameraná na Žofíne detstvo a mladosť približuje kontext jej vyrastania v Šuranoch. Historické pramene však viac vypovedajú o jej manželstve s Michalom Serényim († 1626) a následnom manželstve s Františkom Veselénim († 1667), ktorým sú venované ďalšie kapitoly. S prvým manželom žila na moravskom panstve Nový Světlov, neskôr v roku 1628, respektíve začiatkom roka 1629, sa vydala za Františka Veseléniho a presťahovala sa na Strečianske panstvo (do kaštieľa v Tepličke nad Váhom, poľažne na hrad Strečno). V tejto súvislosti za zmienku stojí, že tak, ako mali mimo územia Uhorska majetky Serényiovci (s. 38 – 41), tak aj Bosniakovci (panstvo Veselí nad Moravou) aj Veseléniovci (rozličné majetky v Poľsku) (s. 43, 54 – 56).

Nasledujúca, piata, kapitola s názvom *Manželka, matka a čínorodá žena* sa tematicky čiastočne kryje s predchádzajúcou kapitolou o Žofínom druhom manželstve. Informuje totiž o narodení jej synov či o dopade zastávania postu filákovského kapitána Františkom Veselénim na ich manželstvo. Okrem toho napríklad aj o tom ako Žofia naložila so zdedenými majetkami po Michalovi Serényim a otcovi Tomášovi Bosniakovi či jej zemepanských kompetenciách plynúcich z častej absencie manžela na Strečianskom panstve.

Ďalej, v šiestej kapitole, venuje autorka pozornosť Bosniakovej viere, ktorú zasadzuje do kontextu barokovej zbožnosti. Šľachticnú dokonca označuje za „*priekopníčku v úcte k Sedembolestnej na dnešnom Slovensku*“ (s. 97). Dôvodom má byť, že s vysokou pravdepodobnosťou založila Chudobinec siedmich bolestí a radostí Panny Márie v Tepličke (s. 109) a že mala v úcte obrázok snímania Ježiša z kríža do rúk Panny Márie, ktorý darovala kostolu v rovnakej obci (s. 97). Okrem toho mala Žofia – aj vďaka spomenutým počinom – prispieť príkladom vlastného života, teda nenásilne, k dovŕšeniu rekatolizácie farnosti. (s. 99)

Medzi kľúčové prejavy barokovej zbožnosti nemožno vo všeobecnosti nezaraďovať konanie dobrých skutkov voči blíznym.⁴ Napriek tomu by nebolo primerané klasifikovať zemepanskú sociálnu činnosť len v rámci zbožnosti.⁵ Aj

3 Napríklad HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640 – 1740*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2013, s. 83.

4 Všeobecne o tom napríklad HERSCHE, Peter. *Muße und Verschwendung. Europäische Gesellschaft und Kultur im Barockzeitalter*. Freiburg: Herder, 2006, 1203 s.

5 Dobročinnosť treba tiež vidieť už v samotnom šľachtictve a v druhom rade v hospodárení. ŠÁLY, Ondrej. *Panstvá Radvanských v 18. storočí: hospodárske zázemie strednej šľachty* [dizertačná práca]. Bratislava: Historický ústav SAV, v. v. i., 2024, s. 107-125.

preto sa autorka zrejme rozhodla venovať problematike Bosniakovej sociálneho diela v samostatnej, siedmej, kapitole. Záverom prvej časti knihy je nakoniec spomenutý vzťah Františka Veselého a Márie Széchyovej (Muránska Venuša). O ich romantickej spätosti je tu okrem iného predložené tvrdenie, že pramene pripúšťajú možnosť, že to bola vlastne samotná láska k manželovi, na základe ktorej mohla Žofia, azda už chorľavá, manželovi navrhnúť sobáš s ním milovanou Máriou.

Žofia Bosniaková zomrela 28. apríla 1644 na Strečnianskom hrade. Podľa autorky rýchlo zaujala neobyčajné miesto v kolektívnej pamäti miestnych poddaných vďaka jej „*nezvyčajnému prístupu k nim*“ (s. 119). Viac o jej kulte prináša však druhá časť monografie (s. 127 – 180), ktorá je v podstate pokračovaním chronologického opisu a interpretovania prameňov a udalostí spätých s dotýčnou šľachticou. S ohľadom na už zmienené stredoeurópske súvislosti možno spomenúť, že novými majiteľmi časti pôvodného panstva Strečno sa po Tököliho povstaní (čomu predchádzala aj konfiškácia po Veselého sprisahaní) stali Ján Jakub a Friedrich Löwenburgovci zo Sliezska, ktorých rod pochádzal z Poľska (v mladosti mali obaja meno Loworowsky). V druhej časti sa ďalej spomína napríklad povolenie verejného vystavenia neporušeného tela Žofie Bosniakovej v tepličianskom kostole nitrianskym biskupom v roku 1729 alebo texty o aristokratke v cestopisoch či populárno-odborných tlačiach 19. storočia. Tieto texty síce autorka zrejme čiastočne ex post využíva pri rekonštruovaní obrazu života dotýčnej, avšak ako záverom uvádza, išlo čiastočne aj o „*výsledky idealizácie pohľadu na jej osobnosť*“ (s. 180).

Serióznejšie posudzovanie recenzovanej monografie zaiste nemôže pozostávať len zo stručnej obsahovej rekapitulácie obohatenej o niekoľko komentárov. V prvom rade je potrebné zhodnotenie uplatnenej metodiky. Tú, žiaľ, čitateľ môže z textu spoznať len čiastočne (z viacerých náznakov), kniha totiž žiadnu samostatnú metodologickú časť neobsahuje. Absencia akejkoľvek metodiky v úvode práce, kde by na ňu určite priestor bol, pobáda k úvahe o aký typ práce v skutočnosti ide. Na viacerých miestach sa uvádza, že predložený text je výsledkom vedeckého pohľadu (s. 12), vedeckého bádania (s. 14) a pod. Spomenutý nedostatok a zároveň častý hovorový jazyk,⁶ používanie rozličných figur a trófov a naratívna forma však spôsobujú, že možno neraz prácu vnímať skôr ako populárno-odborné dielo obohatené o poznámkový aparát.⁷ Tento problém

6 Príkladom môže byť pripisovanie ľudských vlastností abstraktným alebo neživým entitám: „*Uhorsko vstúpilo do 17. storočia rozorvané vnútornými nepokojmi...*“ (s. 30), „*Do komplikovaného sveta, hľadajúceho svoju nádej a cestu, víťaziaceho a porázaného, sa narodilo dievčatko...*“ (s. 31) atď.

7 Vzhľadom na tento charakter publikácie ma preto prekvapuje napríklad uvedenie latinského textu na strane 31, ktorému laický čitateľ nemôže rozumieť.

v neposlednom rade súvisí s otázkou, čo sa pod historickým výskumom mieni a predstavuje.

Zo záveru obsahujúceho retrospektívne priblíženie vzniku knihy vyplýva, že išlo o proces počínajúci zhromaždením literatúry a následný výskum archívnych dokumentov. Ten mali sprevádzať ťažkosti s dostupnosťou prameňov, ich zrozumiteľnosťou (paleografické a prekladové otázky) a využitím (s. 177). Za jeden z hlavných autorkiných postupov písania, ktorý sa výrazne odrazil aj na štruktúre práce, možno považovať kontextualizáciu jednotlivých tém. Výsledkom toho sú podkapitoly o predkoch Žofie Bosniakovej, o Serényiovcoch či barokovej zbožnosti. Naratívna forma súčasne všetkým statiam dodala zmysluplnú podobu,⁸ pričom celkovým cieľom malo byť čo najobjektívnejšie priblíženie sa k pravde (s. 12). Rizikom takto predstaveného diela (prezentujúceho sa ako vedecké) je každopádne možnosť, že laický čitateľ nadobudne názor, že historikovu prácu predstavuje iba hľadanie nových prameňov a ich preklad.

Okrem uvedeného všeobecného komentára ohľadom metodiky treba upozorniť ešte na štyri konkrétnejšie problematické záležitosti späté s interpretáciou a argumentáciou prítomnou v monografii. Po prvé ide o úvod práce, ktorý obsahom miestami pripomína skôr záver. Namiesto špecifických výskumných otázok zahŕňa viacero finálnych hodnotení o dotýčnej šľachtickej (bola skromná, milosrdná, láskavá atď.). Po druhé, ide o neurčitosť kvalitatívnych súdov ohľadom významu jednotlivých informácií. Autorka totiž viackrát uvádza, že ten-ktorý poznatok je veľmi zaujímavý (s. 178) alebo dôležitý (s. 91, 179). Je ale na škodu, že nie je uvedený dôvod, prečo sú dané údaje zaujímavé, pretože filozoficky vzaté je všetko osve zaujímavé, v historiografii však najmä vo vzťahu k určitej metodike alebo teóriám. Ďalšou otáznou súčasťou práce je niekoľkonásobné využívanie istého svojského argumentačného modelu. Ním je postup, keď autorka najprv ponúka istú hypotézu, respektíve predpoklad, ktorý na základe evidencie nemožno ani verifikovať, ani vyvrátiť a následne jeho obsah v texte aplikuje akoby už išlo o fakt, akoby samú seba v priebehu písania presvedčila. Príkladom môže byť pasáž zo strany 33:

„Môžeme len predpokladať, akú mala ona [t. j. Žofia Bosniaková – pozn. O. Š.] a jej mladšie sestry výchovu. Otec s matkou im pravdepodobne už veľmi skoro vštepovali vieru v Boha a lásku k bližným. Žofiu táto črta sprevádzala po celý život. Nábožnosť a otvorenosť pomoci druhým by sme

8 Za zmienku stojí, že ide o problém, na ktorý poukázali stúpenci narativistickej filozofie historiografie. Ich argument, že historiografický text by bol bez naratívnej formy chaotický a že vlastne ona forma je externým faktorom, ktorého pôvodcom je historik a nie samotná minulosť, pripadá byť ešte silnejší v prípade práce bez uvedenej relevantnej vedeckej metodiky. ZELENÁK, Eugen. Narativistický pohľad na históriu. In *Forum Historiae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 68.

*mohli zdôrazniť ako dôležité črty, kľúčové pri pochopení atmosféry v rodine, v ktorej vyrastala. Hoci sa neskôr ocitla medzi ľuďmi a na miestach, ktoré sa v otázke viery odlišovali od prostredia domácnosti jej rodičov, svojej nábožnosti a otvorenosti pomoci druhým sa nevzdala, ba dokonca sa v nich ešte viac upevnila.*⁹

Najprv je teda síce reč len o čirom predpoklade, že Bosniakovej v detstve rodičia vstúpili do viery a dobročinnosť, pričom vzápätí už ide o istú hlavnú črtu jej rodiny. Posledným problémom vyslovene teoretického charakteru je viacnásobná prítomnosť hodnotení implikujúcich mienku, ktorú však historické pramene priamo nepotvrďujú. Napríklad, keď autorka informuje o odchode jej bratov na štúdiá do Trnavy, uvádza, že sa „*pre ňu chvíľu s bratmi potom stali vzácnymi*“ (s. 33) – čím vlastne hovorí, že mali dobré a blízke vzťahy. Alebo keď spomína Žofiin pobyt v Novom Svätlove, tvrdí, že sa tam v dôsledku rôznych príkorie „*musela cítiť opustene a neprijato*“ (s. 47) – čím naznačuje, že malo ísť o veľmi citlivú ženu, ktorá si nevedela držať odstup od externých protivnístiev.

Osobitnú pozornosť by som popri teoreticko-metodologickej stránke textu chcel venovať aj téme zemepansko-poddanských vzťahov. Tá sa v knihe otvára najmä v súvislosti s pôsobením Michala Serényiho na svojich moravských majetkoch a s angažovaním sa Žofie v chode Strečnianskeho panstva. V stati venovanej Michalovi Serényimu (s. 41 – 42) je spomenutých niekoľko zmlúv z roku 1623, ktoré ako zemepán uzavrel so svojimi poddanými z obcí Záhorovice, Pitín, Koňská a Komňa. Tie autorka označuje za dôkaz jeho miernosti, a to zrejme najmä preto, lebo poddaným z týchto obcí odpustil určité dávky za rok 1621. Dôvod, prečo tak urobil (možnosť zlej úrody a pod.), sa síce v texte neuvádza, zato ho ale netreba automaticky vysvetľovať len ako výsledok šľachticovho „*záujmu o potreby poddaných a chudobných*“¹⁰ (s. 43) – čo síce eventuálne mohol byť tiež dôvod. Zmluvy zemepána s poddanými mali totiž mnohoraké podoby a bol im väčšinou vlastný recipročný charakter. Istá hospodárska úspešnosť alebo sebestačnosť poddaných pritom vo všeobecnosti patrila k zemepánovým vlastným hospodárskym záujmom. Ostatné uvedené popisy zmienených zmlúv, obávam sa, nemajú veľkú výpovednú hodnotu. Napríklad v súvislosti s obcou Pitín autorka uvádza, že miestnych „*poddaných oslobodil od povinného robotovania a upravil im podmienky odvádzania peňažnej renty*“ (s. 42). Vzhľadom

9 Opačný prípad, keď bol skôr uvedený predpoklad odmietnutý, sa nachádza napríklad na strane 85: „...*absencia akéhokoľvek osobného písomného kontaktu [Žofie a Františka Veselého – pozn. O. Š.] poskytuje priestor na predpoklad, že ich manželstvo časom Františkovou zanepřázdnenosťou a disharmóniou pováh ochladlo a zmenilo sa na formalitu. Nemáme však dostatok dôkazov, aby sme sa priklonili k tejto možnosti. S istotou môžeme tvrdiť, že napriek chýbajúcej súkromnej korešpondencii udržiavali kontakt aj počas odlúčenia*“.

10 Tvrdenie vychádzajúce z obsahu spomenutých zmlúv.

na to, že nevieme, o akú úpravu išlo (možné je aj zvýšenie peňažných dávok ako kompenzácia za zrušenie roboty), nemožno určiť či išlo o jednoznačný vývoj k zlepšeniu postavenia poddaných, či k zníženiu ich celkovej renty. Napriek menšiemu konkretizovaniu týchto zmlúv ich však, zdá sa, možno každopádne vnímať ako prejav obojstranne aktívnych zemepansko-poddanských vzťahov.

V kapitole o sociálnom diele Žofie Bosniakovej autorka, sumarizujúc, uvádza toto zhodnotenie: „*Azda najcharakteristickejším praktickým prejavom zbožnosti Žofie Bosniakovej bola jej dobročinnosť, sociálna činnosť, nevšedný prístup, ohľaduplnosť a doslova až empatia k poddaným.*“ (s. 102) Vystupovanie voči poddaným bolo teda, ako je uvedené aj na iných miestach (napr. s. 10), motivované vierou.¹¹ Hospodárske pohnútky, ktoré by sa s inými eventuálne mohli snúbiť, sa nespomínajú.¹² Možno oceniť, že autorka označuje opis Bosniakovej dobročinnosti v diele Jána Baltazára Magina *Apológia*, ktorý pripomína mnohé oslavné štylizované pohrebné kázne manželiek zemepánov, ako patetický, i keď s jeho informačnou podstatou súhlasí (s. 102). Sú to teda dve skutočnosti, ktoré dochádzali do vzájomného kontaktu – dobročinnosť Žofie Bosniakovej a všeobecná bieda poddaných, s ktorou sa v práci počíta *a priori* (s. 103). V súvislosti so zachovanými písomnosťami autorka upozorňuje na to, že šľachtičná písala listy aj v slovenčine, „*prisposobila sa reči svojich poddaných*“ (s. 91). Fakt je síce pozoruhodný vzhľadom na fenomén viacjazyčnosti, vrchnosť sa ale reči poddaných musela prispôsobovať vždy.

Záverom by som chcel uviesť ešte niekoľko drobnejších komentárov, ktoré možno sčasti pripísať zvolenému štýlu. Za príliš zovšeobecňujúce a zjednodušujúce považujem tvrdenie, že „*rany novoveku bol pre naše dejiny obdobím*

11 Pri uvažovaní nad motiváciou konania treba brať ohľad na individuality jednotlivých aktérov a súčasne na dobový kontext. Zároveň je na mieste aj vedomie, že v mnohých prípadoch môžeme konkrétne motivácie rekonštruovať len čiastočne. Príklad azda až príliš sebaistého hodnotenia sa nachádza napríklad v podkapitole o Tomášovi Bosniakovi: „*Nemenej významnou bola pre Tomáša podpora katolíckej cirkvi, ktorá podáva presvedčivé svedectvo o jeho nábožnosti*“ (s. 22; veľmi podobnú konklúziu pozri aj na s. 133). Bolo by zaiste nesprávne odmietat existenciu a význam náboženských motivácií v ranom novoveku a sklznúť k čisto materialistickej perspektíve (čiastočne príznačnej napríklad pre aplikovanie sociologickej teórie kapitálov Pierra Bourdieuho) v dôsledku čoho by vznikla umelá predstava života šľachty. Na druhej strane je však potrebná obozretnosť v prípade, ak nejestvuje dostatočná evidencia o individuálnom duševnom prežívaní a osobných hodnotách aktérov. ŠUBRT, Jiří a NĚMEC-KÝ, Marek et al. *Jedinec a společnost. Úvahy nad konceptem homo sociologicus*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2018, s. 9-10; CERMAN, Ivo. Svět české šlechtologie. Když Petr Maťa odpovídá... In *Časopis Matice Moravské*, 2008, roč. 127, s. 184; HRBEK, Jiří. Aleš Valenta, Lesk a bieda barokní aristokracie. České Budějovice; Hradec Králové: Veduta 2011, 291 s. In *Cornova*, 2013, roč. 3, č. 1, s. 146.

12 Tak sú napríklad jej opatrenia proti šíreniu moru interpretované ako prejav hlbokého sociálneho citenia. (s. 106)

krízy, ako náboženskej, tak aj spoločenskej a hodnotovej, a hľadáním nových východísk“ (s. 10). Podobne aj mienka, že bol záujem o vieru počas renesancie prehliadaný (s. 93). Otázne sa mi ďalej javí tvrdenie, že správca panstva Nový Svätlov, istý Martin Kulišek, bol Serényiho poddaný (s. 49). Takúto funkciu totiž častejšie zastávali členovia drobnej šľachty. Na margo citátu z testamentu Michala Serényiho možno dodať, že ide o kombináciu bežných dobových fráz, čo síce autorka asi vie, ale čitateľ ich, žiaľ, môže vnímať ako jedinečné. Ide o slová: „...*těžkou nemoci navštíven, a myslíce na to, že nic jistejšího není jako smrt a nejjistejšího, jako hodina smrti, jsauce však od Pána Boha ještě při dobrém rozumu a paměti mej vlastní...*“ (s. 47). Terminologicky zmätočné je zas vyjadrenie, v ktorom sa v súvislosti so Strečnianskym panstvom spomína založenie „*sedliakov, poddaných a želiarov*“ (s. 108). Na tomto mieste by stačilo písať buď len o poddaných, alebo iba o sedliakoch a želiaroch, kategória poddaných totiž zahŕňa zvyšné dve.

Nejasné je hodnotenie v podkapitole o Novom Svätlove, podľa ktorého sa „*prevažne katolícky kraj v 15. storočí sčasti priklonil k husitstvu*“ (s. 39). Znamená to, že tam pred vznikom husitstva žili pohania, keďže šlo len o väčšinovo katolícky región? V súvislosti s cirkevnými dejinami možno tiež spomenúť nepresnú terminológiu v dvoch prípadoch. O Bosniakovej bratovi Štefanovi autorka uvádza, že bol v roku 1640 „*vysvätený za päťkostolného, rok na to za čanádskeho, roku 1642 vesprémskeho biskupa...*“ (s. 113). Biskupský stav (episkopát) ako najvyššia forma kňazstva je však jednak ako sviatosť vo všeobecnosti nezávislá od určitého biskupského stolca a jednak sa neudeľuje opätovne zakaždým pri prechode biskupa z jednej diecézy do druhej. V stati o používaní krstného mena Žofia vo farnosti Strečno a Teplička (s. 145 – 147) sa viac ráz píše o krstení menom Žofia („...*týmto menom sa krstilo...*“). V skutočnosti sa však krstným menom nekrstí. Otázne je taktiež tvrdenie, že Žofii Bosniakovej bolo vďaka jej katolíckej rodine, kontaktu jej otca s prelátmi a kňazskému pôsobeniu jej brata „*cirkevné prostredie [...] dôverne známe*“ (s. 93).

Neprimerané je tiež tvrdenie, že úspešná rekatolizácia v Tepličke vyžadovala „*prítomnosť katolíckeho zemepána. Nie však takého, ktorý by zasahoval násilím, ale ktorý by bol blízko chudobným, opusteným a núdnym, a tým by si nanovo získal svojich poddaných [...] prostredníctvom silného príkladu zbožnosti, dobročinnosti a ústretovosti*“ (s. 68). Na území dnešného Slovenska existujú mnohé lokality, kde sa rekatolizačný proces zrealizoval úspešne (i keď niekedy v priebehu desiatok rokov) aj bez prítomnosti zemepána.¹³ Možno taktiež zmie-

13 Príkladom z môjho vlastného výskumu je vývoj vo farnosti sv. Martina v Trní. ŠÁLY, Ondrej. *Cirkevné dejiny*. In VÁROŠÍK, Michal a kol. *Trnie. Monografia obce*. Trnie: Obec Trnie, 2023, s. 63-68.

nit', že autorka v samostatnej podkapitole ukazuje súvislosti medzi lokálnym rekatolizačným procesom a regionálnou úctou k Žofii Bosniakovej. Prekvapujúce je konštatovanie, že „*jej meno zostalo živé aj vtedy, keď bolo jej neporušené telo nájdené, premiestnené do krypty tepličianskeho kostola a vystavené na verejnú úctu*“ (s. 141). Ako dôvod regionálnej úcty viacnásobne uvádza primárne jej cnostný život. To môže ilustrovať napríklad dedukcia: „*Bez kontinuity bezprostredne od jej smrti by sa táto úcta nemohla tak hlboko zakoreniť v dušiach obyvateľov Tepličky, Strečna a ich okolia. Bez stále živého odkazu Žofie Bosniakovej by ťažko pretrvávala niekoľko storočí až dodnes.*“ (s. 142) Rekonštruovanie kultu Žofie Bosniakovej v monografii možno teda vystihnúť schémou: od svätice k neporušenému telu. O opačnom možnom prístupe – od tela k fáme svätosti a legendám – sa v texte neuvažuje.¹⁴

Napriek metodologickým výhradám a jednotlivým komentárom a pripomienkam možno monografiu vnímať pozitívne, keďže svedčí o záujme o ranonovoveké dejiny, ponúka nový materiál pre ďalší výskum života Žofie Bosniakovej (prípadne iných spomenutých osobností) a v neposlednom rade prispieva k diskusi v rámci samotnej historickej obce.

Ondrej Šály
(Historický ústav SAV, v. v. i.)

14 Osobne sa domnievam, že k najpozoruhodnejším prameňom týkajúcich sa kultu Žofie Bosniakovej spomenutých v knihe patrí denníkový zápis grófa Alexandra Károlyiho z roku 1727 (cca obdobie vystavenia jej tela), v ktorom spomína jej „*svätý život*“ (s. 148). Skutočnosť, že gróf uvažoval o preskúmaní jej života v strečnianskom archíve naznačuje, že sám predpokladal, že išlo o osobu so špecifickým životným príbehom.